

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

بازگشت مغزها

گزارش

نیلوفر منصوری

گروه گزارش

دولت چهاردهم زمانی آغاز به کار کرد که پیش از آن تصویر روشن و قابل اتکایی از وضعیت مهاجرت نخبگان وجود نداشت و آمارهای موجود عمدتاً پراکنده بودند. بنیاد ملی نخبگان با تشکیل تیم رصد و پایش مهاجرت تلاش

با مشخص تر شدن ابعاد پیدا و پنهان مهاجرت نخبگان، رویکرد مسئولان مربوطه از حدس و گمان فاصله گرفته و به داده‌های واقعی نزدیک‌تر شد؛ رویکردی که هدف آن فهم دقیق‌تر دلایل مهاجرت و تقویت عوامل ماندگاری است.

سعید خدایگان، قائم‌مقام بنیاد ملی نخبگان به «ایران» می‌گوید که هم‌زمان با آغاز به کار دولت چهاردهم مشخص شد که در حوزه مهاجرت نخبگان بانک اطلاعاتی منسجم و قابل اتکایی برای تحلیل دقیق وضعیت وجود ندارد. به گفته او، اگرچه در سال‌های گذشته اقداماتی انجام شده بود، اما این تلاش‌ها پراکنده و فاقد جمع‌بندی نهایی بود.

تشکیل تیم «رصد و پایش مهاجرت نخبگان» در بنیاد ملی نخبگان از ابتدای دولت چهاردهم، گامی برای پی‌ریزی سیاست‌ها بر پایه داده‌های دقیق و واقعی بود. خدایگان با تأکید بر اینکه بدون تصویر آماری روشن نمی‌توان تصمیم درستی گرفت، تفاوت در تعریف مفهوم نخبه میان دستگاه‌های مختلف را چالش‌های جدی می‌داند؛ موضوعی که تاکنون باعث ارائه آمارهای متفاوت و گاه متناقض درباره مهاجرت نخبگان شده است. قائم‌مقام بنیاد ملی نخبگان با بیان تعریف جامعه نخبگان توضیح می‌دهد:

دلیلی برای ماندن

بخش مهم‌ترین بررسی‌ها به شناخت انگیزه‌های مهاجرت اختصاص دارد؛ موضوعی که از طریق افکارسنجی پیگیری شده است. خدایگان توضیح می‌دهد: «در این افکارسنجی، نخبگان

وزارت بهداشت رتبه‌های برتر کنکور را جامعه نخبه می‌دانند. اما بنیاد ملی نخبگان به‌عنوان نهادی فرابخشی، تعریف مصوب نخبه و استعداد برتر براساس سند راهبردی کشور در امور نخبگان را مبنای کار قرار داد.»

خدایگان توضیح می‌دهد که پایگاه داده بنیاد ملی نخبگان با استناد به اطلاعات همه افرادی بازتنظیم شد که طی سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۴۰۳ به‌عنوان نخبه یا استعداد برتر معرفی شده بودند. پس از تجمیع داده‌ها و حذف موارد تکراری، حدود ۵۵ هزار نفر به‌صورت غیرتکراری شناسایی شدند و وضعیت مهاجرت آنها مبنای تحلیل قرار گرفت. به گفته او، این بررسی در دو بخش تحلیل داده‌ها و افکارسنجی انجام شد تا علاوه بر آمار مهاجرت، دلایل و انگیزه‌های نخبگان برای ماندن یا رفتن نیز روشن شود. او با اشاره به تنوع منابع اطلاعاتی می‌گوید: «این نتایج بر اساس تجمیع داده‌ها از مسیره‌های مختلف از جمله اطلاعات پلیس مهاجرت، بررسی اطلاعات از شبکه‌های اجتماعی شغلی مانند لینکدین، بررسی وابستگی‌های سازمانی درج‌شده در مقالات علمی و همچنین تماس مستقیم و استعلام از افراد به‌دست آمده است.»

دولت چهاردهم زمانی آغاز به کار کرد که پیش از آن تصویر روشن و قابل اتکایی از وضعیت مهاجرت نخبگان وجود نداشت و آمارهای موجود عمدتاً پراکنده بودند. بنیاد ملی نخبگان با تشکیل تیم رصد و پایش مهاجرت تلاش

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

«ایران» دستاوردهای بنیاد علمی نخبگان در دولت چهاردهم را بررسی می کند

اجرائی اجرا می‌کند که در آن نیازهای شغلی دستگاه‌ها از طریق سازمان اداری و استخدامی کشور احصا می‌شود و داوطلبان در سه مرحله کارگروه تخصصی، گانسون ارزیابی و مصاحبه دستگاه اجرایی مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. علاوه بر این، بنیاد از طریق و شرکت‌های دانش‌بنیان شناسایی برنامه جدیدی، دانش آموختگان را برای جذب در بخش‌های خصوصی و شرکت‌های دانش‌بنیان شناسایی می‌کند؛ همان‌طور که در بسیاری از کشورهای پیشرفته این بخش مقصد شغلی اصلی فعالیت نیروهای نخبه محسوب می‌شود.

خدایگان می‌گوید: «یکی از مهم‌ترین دلایل جذب نخبگان، مسکن است و به همین دلیل در ابتدای دولت چهاردهم «کمیت مسکن نخبگان» تشکیل شد. براساس بررسی‌ها، حدود ۵۵۰ نفر از نخبگان در اولویت دریافت زمین یا واحد مسکونی بوده‌اند و تاکنون نزدیک به ۴۸۰۰ واحد یا زمین تخصیص یافته یا در مراحل نهایی تخصیص قرار دارد. از این تعداد، ۲۰۰۰ واحد در استان تهران و بقیه در سایر استان‌هاست.»

شرح جهت و جذب نخبه‌ها در هیات علمی

او به برنامه‌های سه‌گانه بنیاد برای جذب نخبگان در بازار کار اشاره می‌کند و می‌گوید: «یکی از مهم‌ترین این برنامه‌ها، «طرح جهت» (تسهیلات) است. بنیاد برای جذب اعضای هیات علمی (علمی) برای جذب اعضای هیات علمی و شامل فارغ‌التحصیلان دکتراست. سال گذشته حدود ۶۵۰ نفر در این طرح ثبت‌نام کردند، اما به دلیل تمرکز بر حمایت از افراد برتر، معمولاً فقط حدود پنج درصد متقاضیان واجد شرایط نهایی شناخته می‌شوند. طبق آمار، تقریباً همه برگزیدگان این طرح در دانشگاه‌های برتر کشور جذب می‌شوند. در این فرآیند، پرونده متقاضیان در دو مرحله کمی و کیفی توسط کارگروه‌های تخصصی ارزیابی می‌شود و افراد منتخب بدون نیاز به فراخوان، به دانشگاه‌های موردنظر معرفی شده و برای آنها ردیف استخدامی اختصاص می‌یابد.»

به گفته خدایگان، بنیاد همچنین طرحی برای جذب نخبگان در دستگاه‌های

یک استاد برجسته در حوزه تخصصی مرتبط، روی مسائل اولویت‌دار کشور کار می‌کنند. در این طرح، به غیر از حل مسأله، شبکه‌سازی میان نخبگان نیز تقویت می‌شود. به هر هسته حل مسأله به طور میانگین ۶۰۰ میلیون تومان اعتبار اختصاص می‌یابد و در سال گذشته حدود ۲۴۰ هسته تشکیل شده است.»

او همچنین به برنامه‌های بنیاد برای افزایش انگیزه دانشجویان دکتری اشاره می‌کند و می‌گوید: «در بسیاری از کشورها دانشجویان دکتری در دوران تحصیل حقوق دریافت می‌کنند، اما در داخل کشور چنین حمایتی به‌صورت گسترده وجود نداشته است.» بر همین اساس، بنیاد ملی نخبگان طرح‌های آموزشیار (دانشجویان سال اول و دوم دکتری) و طرح پژوهشیار (دانشجویان سال سوم و چهارم دکتری) را طراحی کرده تا بخشی از این خلأ حمایتی جبران شود. در این دو طرح تمرکز بر حمایت از دانشجویان دکتری معطوف شده و دانشجویانی که با داشتن برخی شرایط عمومی و خصوصی در کارگروه‌های تخصصی مورد بررسی قرار می‌گیرند در صورت کسب امتیاز لازم، کمک هزینه دریافت می‌کنند.

خدایگان درباره برنامه‌های حمایتی بنیاد ملی نخبگان برای دانشجویان دکتری می‌گوید: «در طرح آموزشیار دانشجویان در دو سال اول تحصیل، در صورت کسب معدل مناسب، ماهانه ۲۰ میلیون تومان کمک‌هزینه تحصیلی دریافت می‌کنند که در صورت حفظ شرایط علمی، این تسهیلات بلاعوض خواهد بود. همچنین در دو سال طرح پژوهشیار دانشجویان در دو سال دوم دوره دکتری ماهانه ۲۰ میلیون تومان کمک‌هزینه پژوهشی دریافت می‌کنند و در صورت انتشار مقالات علمی با کیفیت که شرط لازم برای دفاع از رساله است، این تسهیلات نیز بلاعوض محسوب می‌شود. این حمایت معادل حدود ۷۵ درصد حقوق ماهانه یک استادیار پایه یک است؛ بدین صورت که گروه‌هایی متشکل از حدود ۵ دانشجو، با راهبری

و نمی‌توان آن را به یک علت واحد نسبت داد.» به گفته او نتایج نشان می‌دهد الگوی دلایل مهاجرت میان زنان و مردان تفاوت معناداری ندارد و تقریباً مشابه است. حتی در حوزه‌هایی که کاهش مهاجرت مشاهده می‌شود، این تغییر حاصل مجموعه اقدامات کشور است، نه عملکرد یک نهاد به‌تنهایی. با این حال، بنیاد ملی نخبگان در چهارچوب اختیارات خود برنامه‌هایی برای تقویت ماندگاری نخبگان اجرا کرده است.

قائم‌مقام بنیاد ملی نخبگان، بیان اینکه فعالیت‌های بنیاد در سه محور اصلی دنبال می‌شود، می‌گوید: «شناسایی و توانمندسازی نخبگان، جذب و نگهداشت آن‌ها و تکرییم و الگوسازی از جامعه نخبگان از محورهای اصلی فعالیت‌های بنیاد است. به همین دلیل بنیاد تلاش می‌کند نخبگان را دوره دبیرستان تا ورود به دانشگاه به‌موقع شناسایی شوند و سپس بسته‌های حمایتی متناسب در حوزه‌های آموزش، پژوهش و فناوری در اختیار آنها قرار بگیرد.»

به گفته او، در حوزه شناسایی و توانمندسازی دانشجویان، طرح‌هایی مثل طرح شهید وزوایی (حمایت و توانمندسازی از دانشجویان برتر، المپیادی و نفرات برتر کنکور) در مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری اجرا می‌شود. در این طرح، علاوه بر ارائه بسته‌های کمک‌هزینه تحصیلی (تا سقف ۴۰ میلیون تومان برای دانشجویان کارشناسی، ۵۰ میلیون تومان برای دانشجویان کارشناسی ارشد و ۷۰ میلیون تومان برای دانشجویان دکتری)، سایر بسته‌های تکمیلی پژوهشی و فناوریانه نیز به برگزیدگان اعطا می‌شود. در حال حاضر حدود ۲۶۰۰ نفر از دانشجویان مستعد تحت پوشش طرح شهید وزوایی قرار دارند.

خدایگان همچنین هدف طرح شهید احمدی روشن را توانمندسازی استعداد‌های برتر برای حل مسأله در کشور عنوان می‌کند: «این طرح مبتنی بر تشکیل هسته‌های حل مسأله است؛ بدین صورت که گروه‌هایی متشکل از حدود ۵ دانشجو، با راهبری

هردستگاه

تعریف

مقناوتی

از «نخبه»

دارد: آموزش

و پرورش،

دانش آموزش

مدارس

استعدادهای

درخشان،

وزارت علوم

دانشجویان

تحصیلات

تکمیلی،

باشگاه

دانش پژوهان

المپیادی‌ها

وزارت

بهداشت

رتبه‌های

برتر کنکور را

جامعه‌نخبه

می‌دانند.

اما بنیاد ملی

نخبگان تعریف

مصوب نخبه

و استعداد

برتر براساس

سند راهبردی

کشور در امور

نخبگان را

مبنای کار قرار

داد

بازگشت نخبگان به کشور

خدایگان، قائم‌مقام بنیاد ملی نخبگان به برنامه‌های بنیاد برای تسهیل بازگشت نخبگان خارج از کشور اشاره می‌کند و می‌گوید: «در بازه ده‌ساله اجرای طرح جهت، حدود ۲۵ درصد اعضای هیات علمی جذب‌شده دانش‌آموخته خارج از کشور بوده‌اند؛ یعنی از حدود هزار نفر جذب‌شده، نزدیک به ۳۵۰ نفر تحصیلات خود را در دانشگاه‌های معتبر جهان گذرانده‌اند. از این میان، حدود ۲۰۰ نفر فارغ‌التحصیل دانشگاه‌های برتر دنیا یا رتبه زیر ۱۰۰ جهانی مانند استنفورد، هاروارد و دانشگاه فناوری سوئیس هستند.» خدایگان به طرح شهید کاظمی آشتیانی (شامل استادیاران جوان می‌شود که در صورت تأیید در کارگروه‌های هفتگانه کمک هزینه بدو استخدام دریافت خواهند کرد.) اشاره می‌کند که با هدف حمایت از اعضای هیات‌علمی جوان (با سابقه استخدام کمتر از سه سال) اجرا می‌شود: «این گروه معمولاً به دلیل محدودیت حقوقی، نبود ارتباطات صنعتی و کمبود امکانات پژوهشی با دشواری‌هایی روبه‌رو هستند. در قالب این طرح، حدود ۴۰۰ میلیون تومان برای تقویت زیرساخت‌های پژوهشی آنها اختصاص می‌یابد.» مجموع این اقدامات نشان می‌دهد سیاست‌گذاران حوزه علم و فناوری با مجموعه‌ای از حمایت‌های آموزشی، پژوهشی، شغلی و معیشتی در تلاش‌اند ماندگاری نخبگان را افزایش دهند؛ تلاشی که هرچند هنوز با نقطه مطلوب فاصله دارد، اما به گفته مسئولان، نشانه‌های مثبتی از تغییر روند مهاجرت نخبگان را نمایان کرده است.

برگزاری سخنرانی و کارگاه و ماندن فعال کنند. تقویت ارتباط دوسویه می‌تواند رفتن نخبگان را از معنای قطع رابطه و از دست دادن سرمایه انسانی خارج کند. تفاوت مهمی میان مهاجرت یک‌طرفه و مهاجرتی که در آن فرد همچنان پیوند خود را با جامعه علمی ایران حفظ می‌کند، وجود دارد. همین پیوستگی معنایی برای دانشجویان و پژوهشگران داخل نیز اهمیت دارد؛ زیرا آنها زمانی انگیزه ماندن و ساختن آینده در کشور را پیدا می‌کنند که مسیر پیشرفت برای‌شان عادلانه و شفاف باشد. هر زمان جوانان ببینند تلاش علمی‌شان در سازوکاری منصفانه ارزیابی می‌شود، امید به ماندن آنها تقویت می‌شود. سرمایه انسانی ایران -چه در داخل و چه در خارج- گران‌بهارترین دارایی کشور است و با مدیریت درست می‌تواند زمینه‌ساز پیشرفت پایدار باشد.

حفظ نخبگان در داخل و کاهش انگیزه‌های آنها برای مهاجرت نیست. بخش قابل توجهی از متخصصان جوان در سال‌های اخیر مهاجرت کرده‌اند؛ اما این به معنای گسست کامل آنان از کشور نیست. بسیاری از کشورها با ایجاد سازوکارهایی برای همکاری با نخبگان خارج‌نشین توانسته‌اند شبکه‌های علمی جهانی بسازند. سفارتخانه‌ها و مراکز فرهنگی می‌توانند برای ایرانیان متخصص خارج کشور نقش «خانه ارتباطی» داشته باشند؛ جایی برای حفظ پیوند با وطن و بستری برای همکاری‌های پژوهشی، حضور در کنفرانس‌ها، پروژه‌های مشترک و انتقال تجربه. همچنین دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی بزرگ و شناخته‌شده کشور می‌توانند دفاتری را برای شناسایی نخبگان ایرانی و برقراری پیوندهای علمی و حرفه‌ای با آنها در اشکال مختلف مثلاً مشارکت در پروژه‌های علمی، تدریس به‌صورت آنلاین،

یک جایگاه علمی تلاش می‌کند، طبیعی است که انتظار داشته باشد حداقل از ثبات شغلی و آینده حرفه‌ای برای او فراهم شود. حمایت از این افراد، حمایت از آنها و ایجاد مسیرهای روشن برای جذب و به‌کارگیری‌شان در دانشگاه‌ها، مراکز علمی و نهادهای تخصصی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در ماندن‌شان داشته باشد. در این زمینه، وزارت علوم، بنیاد ملی نخبگان و دیگر نهادهای مرتبط باید با نگاه منصفانه و رقابتی و کاملاً حرفه‌ای، شرایطی فراهم کنند که نخبگان بویژه در سال‌های ابتدایی پس از فارغ‌التحصیلی احساس امنیت، دیده می‌شوند و برای توانایی‌های‌شان میدان فعالیت وجود دارد. ارائه مشاوره، معرفی فرصت‌های شغلی و ایجاد شبکه‌های ارتباطی تخصصی از جمله اقداماتی است که می‌تواند این مسیر را هموار کند. در عین حال، باید توجه داشت که سیاست‌گذاری درست درباره نخبگان تنها محدود به تلاش برای

وقتی ماندن معنا پیدا می کند

یادداشت

محمد سعید ذکایی

استادجمله‌شناسی و مطالعات فرهنگی دانشگاه علامه طباطبائی

مهاجرت، بویژه در میان نیروهای متخصص، سال‌هاست به بخشی از واقعیت اجتماعی ایران تبدیل شده و همچون بسیاری از کشورها به ترکیبی از عوامل جذب و دفع بستگی دارد؛ از شرایط اقتصادی و فرصت‌های رشد علمی تا چشم‌انداز حرفه‌ای، امنیت شغلی و حتی سبک زندگی. تجربه‌های مختلف نشان می‌دهد که مهم‌ترین عامل در تصمیم نخبگان برای ماندن یا رفتن، احساس احترام و ارزشمندی و حفظ شأن و جایگاه در جامعه است. وقتی فردی سال‌ها برای رسیدن به

خط ویژه پذیرش آگهی ۱۸۷۷

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین

ایران آنلاین